

Heide: van verdoemenis naar bekommernis

„Heide wordt maar schoon wanneer ze geen heide meer is”

(Paul Pipers, 1912)

Kort na de eeuwwisseling nam P. Pipers, professor in de landbouwkunde aan het Atheneum van Antwerpen het op voor een spoedige ontginning van de uitgestrekte Kempense heidevelden. Opeenvolgend verschenen 'Heideontginning in het nieuwe kolenbekken' (1910), 'Landbouwwoordenboek' (1911), en 'Heidebewoners in het nieuwe kolenbekken' (1912).

In dit laatste werk trekt hij scherp van leer tegen het onzalige lot van de heidebewoners van weleer.

Over de huisvesting schrijft hij:

„Die heidehutten! Eenige palen in den grond; daartusschen wat latwerk met leemgrond bestreken; daarover wat stroo of biezen en heidezoden om het dak te vormen; een stuk glas, zonder raam in den leem vastgezet: de bouwstoffen der geheele woning hebben geen tien frank waarde en werden dan nog meestal in den vroegen morgen of den laten avond bijeengebracht!

Verbeeld u, lezer, het bestaan van die menschen: een gansch gezin samen in één vertrek dat laag is en klein en toch moet dienen tot zit- en slaapplaats voor ouders en kinderen, tot bergplaats voor den kleinen voorraad hout, aardappelen, enz... tot stalling voor een paar konijnen en kiekens; geen opengaand venster, weinig of geen huisraad, geen kachel in de open haard, waarin het groen vergaarde hout ligt te dampen en de muren zwart berookt; geen behoorlijk bed: een deken over wat droge bladeren!”

Een viertal foto's illustreren deze erbarmelijke woontoestanden. Deze afbeeldingen herinneren onwillekeurig aan het fotowerk van Massart en aan sommige schilderijen en etsen van Jacob Smits.

De taktiek voor de ontsluiting en ontginning van de heide werd door Pipers als volgt uitgestippeld:

1. Wegen aanleggen.
2. Niet meer bebossen.
3. Ten bate van den geringen man de heide bebouwbaar maken.

Foto uit „Le Livre d'Or de l'Agriculture Belge”

Daartoe tracht Pipers de openbare besturen te overtuigen. Hij pleit zelfs voor voorlichting voor de betrokken heidebewoners en hij gaat dieper in op diepploegen en bemesten.

Het toenmalige natuurbehoud moet het ontgelden. Pipers begrijpt de 'zelfzuchtighen stedeling en de kunstenaars' niet, die het behoud van de heide voorstaan en hij slingert ze dan ook bittere verwijten naar het hoofd:

„De schoone Heide! 't Zijn verlaten en verloren gronden, 't zijn naakte duinen van geelachtig of wit zand, die afwisselen met uitgestrekte vlakten, begroeid met bie- en hommelseide; 't zijn ondiepe vijvers, moerassen of venen, die 's zomers bij lagen water-

stand, eenige bossen vlokkelig gras tusschen de spichtige biezen laten opschieten!

De schoone Heide! Welke bevangende eenzaamheid te midden dier dorre vlakten! Hoe kan gebrek aan leven dan schoonheid worden? Hoe kan die verlatenheid het gemoed verkwikken of aangenaam aandoen als langs alle kanten nood en armoede tegengrijzen?

Zoo is de heide. Voeg dan daarbij, indien u zulks behaagt, de verre gezichteinders, de zuivere en verkwikkende lucht — indien er geene moerassen in de nabijheid hun moddergeur verspreiden — maar vergeet ook niet in dat schilderachtig midden de armzalige hutten te plaatsen van

*die beklagenswaardige heidebewo-
ners.*

*Kunstenaars hebben die woeste
vlakte op het doek gebracht en hunne
tafereelen zijn slechts dan schoon,
wanneer zij, evenals de heide, den
stempel van naaktheid, verlatenheid
en ellende dragen!*

*Aldra zullen de eerste kolen bovenge-
bracht worden en in de omgeving der
mijnen zullen de fabrieken te allen
kanten oprijzen. **Wat al pogingen er
ook mochten aangewend worden,
om, al ware het maar een hoekje van
die heide te bewaren, daarin zal men
niet gelukken.***

*Door den overweldigenden inval der
nijverheid zullen die behouden plek-
jes, trots alles, hun karakter verliezen
en zelfs de liefhebbers van dat
natuurschoon zullen er niet meer aan*

*denken eene doodsche vlakte te wil-
len behouden te midden van bewe-
ging en leven. Laat ons hopen dat zij
dan eindelijk zullen erkennen dat de
heide maar schoon wordt, wanneer
ze geen heide meer is!"*

Nu, driekwart eeuw later, ziet het er
helemaal anders uit. De heide werd
ontgonnen, bebost en bewoonbaar
gemaakt. Heide-armoe bestaat niet
meer; van de heide zelf blijven enkel
nog peulschillen over... Peulschillen
evenwel die nu door iedereen — nou
ja, door bijna iedereen — erg worden
gewaardeerd „*om hun naakte duinen
van geelachtig of wit zand, afgewis-
seld met uitgestrekte vlakten met
bie- en hommelheide, omringd door
ondiepe vijvers, moerassen en venen,
met enige bossen vlokkig gras tus-
sen spichtige biezen*".

Heide wordt nu angstvallig be-
schermd, niet meer tegen grootschalige
ontginning, wel tegen bezoede-
ling, ontwatering en sluikestort, tegen
platgelopen worden en verstoring
allerhande, tegen versnippering, ver-
kaveling en weekendhokjes, tegen
dichtgroeien door geboomte en
tegen veroudering van de heideplan-
ten. Heide wordt nu, als het kan, ook
teruggewonnen op bos of marginale
landbouwgrond... Dat is dus de heide
nu: een erkende rijkdom, een alge-
mene zorg.

Paul Houwen
